

Наталія КАНТОР,
 orcid.org/0000-0001-9533-0851
 старший викладач кафедри правознавства,
 соціології та політології
 Дрогобицького державного педагогічного університету
 імені Івана Франка
 (Дрогобич, Україна) natali.kantor@gmail.com

МОЛОДІЖНА ПРАВОВА СУБКУЛЬТУРА: ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ

У статті порушено питання про наявність молодіжної правової культури як частини правової культури суспільства та самостійного феномена. Досліджено поняття та типологізацію субкультур. Розглянуто основні підходи до розуміння молодіжної субкультури. Визначено окремі ознаки молодіжної правової субкультури. Наголошено на тому, що молодіжна правова субкультура є складною і динамічною системою. Виокремлено інноваційну та правосоціалізаційну функції молодіжної правової субкультури. Уточнено поняття «молодіжна правова субкультура».

Ключові слова: *молодь, молодіжна субкультура, молодіжна правова субкультура, правова культура, типологізація субкультури, функції субкультури.*

Nataliya KANTOR,
 orcid.org/0000-0001-9533-0851
 Senior Lecturer of the Department of Law, Sociology and Political Science
 of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
 (Drohobych, Ukraine) natali.kantor@gmail.com

THE YOUTH LEGAL SUBCULTURE: AN EXPLICATION OF THE CONCEPT

The article treats of the question of the youth legal subculture as a component of the legal culture of the society in general and as an independent phenomenon in particular. The interest to the problem of the interrelations between the national culture of the society and the subcultures of its youth is caused by the fact that it is the youth which predetermines the different spheres of public life. The concept of a subculture, which had been introduced into the scientific circulation in the 1930s and was fixed in the Ukrainian scientific ground as interdisciplinary and interindustry only by the end of the same century, has been investigated. A number of general approaches to the research into this phenomenon has been defined, namely - class, gender, and racial, which were formed in the western scientific thinking in the second half of the XX century. The essence and peculiar features of the phenomenon of a subculture are clarified, among others, by such methods as system-dynamic, synergetic, informational, genetic, epidemiological, and cognitive. They form the basis for the typological study of subcultures, though, however, no uniform criteria and grounds for such studies has not yet been scientifically developed. Youth subcultures are considered as the most important one among the subcultures of all age groups. The basic approaches to understanding of the youth subculture are analyzed: on the one hand, the aforementioned is based on traditional cultural values and make a link between generations, but, on the other hand, it is also an innovative formation in which outlook new reference points and values are formed. Separate indicators of the youth legal subculture are defined, in which formation the universal-biological factors along with the age features of the young are involved. The youth legal subculture covers all age groups of youth, by which quality it is seen as integral and different from legal cultures of other social groups. The content and form of expression of the youth legal subculture are predetermined by both concrete historical factors and the features of its legal socialisation, the period of which in the contemporary conditions has significantly increased. The article contributes to the understanding of the youth legal subculture as an internally difficult and extremely dynamic system. The innovative and the right-socializing functions of the youth legal subculture have been single out, and the concept of a youth legal subculture has been specified.

Key words: *youth, youth subculture, youth legal subculture, legal culture, typological study of subcultures, function of a subculture.*

Постановка проблеми. Молодь і проблеми її соціального становлення постійно перебувають у центрі уваги багатьох дослідників. Це зумовлено тим, що молодь є тією частиною суспільства, яка акумулює його інтелектуальний і фізичний потенціал, визначає вектор розвитку різних сфер

суспільного життя. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. зростає інтерес до проблеми взаємовідношення культури суспільства і субкультур молоді. Як справедливо зазначає В. Кухар, молодіжні субкультури народжуються та існують у зв'язку з певними потребами молодих людей, котрі проходять

процес соціалізації і при цьому прагнуть активно заявити про себе (Кухар, 2012: 53). У сучасних умовах зазнають суттєвих трансформацій ідеали, цінності й орієнтації молоді у правовій сфері, що уможлиблює тезу про формування молодіжної правової субкультури і зумовлює актуальність і нагальність комплексного дослідження цього феномена.

Аналіз досліджень. З'ясувати сутність складного і неоднозначного поняття «субкультура», визначити базові характеристики субкультури молоді намагається багато сучасних науковців як в Україні, так і за її межами. Серед великої кількості теоретичних праць із цієї проблематики варто згадати роботи О. О. Білецької, О. І. Божок, Л. І. Горенко, Л. І. Іванченко, О. М. Науменко, В. О. Радзівського, Н. М. Слюсаревського, Д. В. Сурвілайте, Т. С. Щепанської та ін. Незважаючи на певний дослідницький доробок у сфері вивчення правової культури та правової свідомості молоді (Д. О. Єрмоленко, М. Г. Окладна, Л. В. Перевалова, О. Є. Проць, А. Г. Скок та ін.) доводиться констатувати, що у цих роботах практично не порушується питання про молодіжну правову субкультуру. Подібне дослідження, але в політологічному аспекті, здійснила Т. І. Белавіна, дійшовши висновку про несформованість субкультурних ознак політичної культури молоді (Белавіна, 2001: 160).

Мета статті полягає в тому, щоб уточнити зміст поняття «молодіжна правова субкультура» з урахуванням різних трактувань сучасними дослідниками категорії субкультури, зокрема субкультури молоді.

Виклад основного матеріалу. Передусім варто наголосити на тому, що сучасна юридична наука виокремлює три види правової культури залежно від її носія: 1) правова культура суспільства; 2) правова культура особи; 3) правова культура соціальної (професійної) групи (Скаун, 2009: 106). Оскільки молодь – це не лише демографічна група, а й соціокультурна, темпоральна спільнота, то у кожному суспільстві вона є одним із головних суб'єктів-носіїв правової культури. На нашу думку, правова культура молоді, з одного боку, є частиною правової культури суспільства, а, з іншого, – самостійним феноменом, правовою субкультурою. Досліджувати молодіжну правову субкультуру варто у межах концепції правової культури, правильне розуміння якої, своєю чергою, можливе лише за умови розгляду її як частини ширшої категорії загальної культури. Відповідно до законодавства України, культура – сукупність матеріального і духовного надбання

певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти (Про культуру, 2010). Таке антропологічне розуміння культури підкреслює багатогранність цього соціального феномена та можливість його різнопланового дослідження. У правовому аспекті невід'ємним елементом культури є право, відповідно, правова культура – різновид загальної культури, що становить систему духовних і матеріальних цінностей у правовій сфері.

Поняття «субкультура» увійшло в науковий обіг порівняно недавно. Буквально воно означає «підкультура», оскільки sub – це англ. «під». За словниковим поясненням, префікс «суб» надає словам значення «розташований поблизу, нижче або під чим-небудь, підпорядкований, підлеглий» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2001: 1211). Таким чином, слово «субкультура» вказує на зв'язок того явища, яке воно позначає, з культурою та їх складну взаємодію.

Аналізуючи історіогенез цього поняття, А. В. Фурман та А. Литвин зазначають, що названий термін існує з 30-х рр. ХХ ст., коли його увів в обіг американський соціолог Т. Роззак, і відображає багатоманітність і досі неповною мірою визначеного змісту поняття «культура». У 1950 р. Д. Райзмен (США) витлумачив поняття «субкультура» стосовно тих груп людей, котрі навмисне обирали стиль і цінності, що властиві меншості. Ретельніший аналіз як аналізованого явища, так і поняття, що стоїть за ним, здійснив Б. Хедбідж у книзі «Субкультура: значення стилю» (1981), зауваживши, що субкультура співорганізовує людей зі схожими смаками, яких не задовольняють загальноприйняті стандарти, норми і цінності (Фурман, Литвин, 2011: 187).

Поняття «субкультура» доволі міцно закріпилось на українському науковому ґрунті як міждисциплінарне і міжгалузеве наприкінці минулого століття. Однак і нині воно не має єдиного тлумачення, бо кожна наука (культурологія, соціологія, філософія, юриспруденція та ін.) інтерпретує його з позицій власного предмета та методології. Водночас є низка загальних підходів до дослідження цього феномена. У другій половині ХХ ст. у західній науковій думці сформувалися три підходи: класовий, гендерний і расовий, що акцентували на відповідних однойменних характеристиках субкультур. Крім того, О. І. Божок у своєму дослідженні аналізує інші підходи, що розкривають

сутність та специфічні риси феномена субкультури: системно-динамічний, синергетичний, інформаційний, генетичний, епідеміологічний, когнітивний та ін. (Божок, 2009: 18). Ці найбільш поширені підходи виступають основою для типологізації та інтерпретації субкультур, хоча чіткої логіки виділення підстав для типологізацій не спостерігається. Наприклад, І. В. Чупахіна аналізує такі типи субкультур: родинно-сімейний; етнічний; демографічний; конфесійний; професійний; соціально-становий; делінквентний, або кримінальний; елітарний; дозвоільно-ідеологічний (Чупахіна, 2005: 38–40). Зі свого боку, О. В. Радзівський вважає, що зазвичай субкультури поділяють на нейтральні, негативні та позитивні (переважно творчого й конструктивного спрямувань) або на соціальні (позитивні), асоціальні (які не вирішують соціальних проблем) і антисоціальні (соціально негативні); існують й інші поділи, наприклад: на вікові (дитячі, підліткові, молодіжні тощо), професійні (особливо «кваліфікованих» професій: юристів, економістів, програмістів тощо), усталені («класичні») й інноваційні субкультури; вищі та нижчі (відповідно ап- і андер-) тощо.

Крім того, дослідник пропонує поділ усього субкультурного простору України на основні (базові) та другорядні (похідні, небазові) субкультури. Хоча при цьому, як визнає сам О. В. Радзівський, виникає чимало проблем: по-перше, різні критерії самого поділу на основні (базові) та другорядні (похідні, небазові, «другого ешелону») субкультури; по-друге, постійне виникнення нових субкультур та зміни в субкультурному полі України; по-третє, брак не лише регулярного моніторингу, але й системного вивчення теорії субкультур з її українською специфікою. Серед основних (базових) дослідник виокремлює в перший розділ субкультури молодіжні (найважливіші з усіх вікових субкультур), субкультури бідних і багатих (як своєрідні антиподи, особливо на своїх полюсах – мільйонери «проти» безхатченків, олігархи «проти» бомжів тощо), окремі професійні субкультури (Радзівський, 2014: 45–46).

Поділяючи думку про важливість молодіжних субкультур, зауважимо, що нині їм надається найбільше уваги, але спочатку вони розглядалися у контексті кримінології, соціології та етнографії девіантної поведінки, що зумовило здебільшого критичне ставлення соціуму до субкультур молоді. Сучасне постіндустріальне полікультурне суспільство вже не намагається відгороджуватися від молодіжних субкультурних тенденцій. Адже, як наголошує Н. Зражевська, молодь завжди є

відкритою до взаємодії і через неї та свою соціалізацію вносить у суспільство нові елементи та уможливорює нові вектори культурного розвитку, одним з яких і виступає субкультура (Зражевська, 2012: 26).

Л. І. Іванченко слушно вказує на те, що складність поняття молодіжної субкультури підкреслює, що її не варто розглядати як єдине й цілісне утворення, адже, з одного боку, вона формується на культурних та традиційних цінностях і постає передатною ланкою між поколіннями, а з іншого – є інноваційним утворенням, в якому народжуються інші світоглядні орієнтири та цінності (Іванченко, 2016: 202). О. О. Білецька доповнює ці міркування: сучасна молодь є різною в регіональному, віковому та професійному плані, а тому немає єдиної молодіжної культури як єдиної системи її ціннісних орієнтацій, що має, як правило, автономний характер. Вони є різними для школяра й студента, жителів міста та сільської місцевості, людей різної професійної спрямованості. В основу молодіжної субкультури покладено основний спосіб відношення світу зі всією системою духовних цінностей. Молодіжна субкультура – це певний спосіб буття, в якому існують люди, які безпосередньо дотримуються останнього, це форма самовираження молоді, що ставить собі за мету змінити світ, своє життя, зробити його іншим, відкинути від себе ярмо стереотипів, відмовитися від соціальних канонів (Білецька, 2012: 161).

Н. Сироватко, аналізуючи молодіжну субкультуру в Україні з позиції етнології, твердить, що молодіжна субкультура не є цілком і повністю самостійним, незалежним явищем (Сироватко, 2011: 282).

Продовжуючи цю думку, вважаємо за доцільне екстраполювати її на молодіжну правову субкультуру, яка так само не є абсолютно самостійною, а виступає частиною загальної правової культури суспільства, і, відповідно, характеризується ознаками та властивостями останньої, але має і власні риси та особливості.

Універсальні показники, за допомогою яких можна виявляти, описувати та типологізувати субкультури, визначити складно. Наприклад, Н. Слюсаревський пропонує вважати критерієм наявності та сформованості субкультури єдність таких параметрів: знання (картина світу у вузькому сенсі); цінності; стиль та спосіб життя; соціальні інститути як системи норм; процедурне знання: навички, уміння, способи здійснення, методи; потреби та схильності (Слюсаревський, 2002: 119). Але навряд чи кожна субкультура буде відповідати

вказаним параметрам повною мірою. На нашу думку, наявність молодіжної правової субкультури підтверджується низкою ознак і властивостей. По-перше, формування молодіжної правової субкультури зумовлено універсально-біологічними чинниками, пов'язаними з віковими особливостями молоді. Творцем та носієм субкультури є молодь як соціальна група, що має певні ознаки, котрі відрізняють її від інших спільнот. Молодіжна правова субкультура охоплює усі вікові групи молоді, чим і вирізняє її як ціле від правової культури інших соціальних груп. Водночас загальні рамки молодіжного віку (за законодавством України – від 14 до 35 років (Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні, 1993)) є досить широкими, тому можна виокремити різні групи молоді за віком, а також за походженням, місцем проживання, соціальним статусом тощо. Кожна така група характеризується певними особливостями правової субкультури. З цього випливає, що молодіжна правова субкультура має внутрішню будову, що складається з багатьох взаємодіючих елементів і характеризується тенденцією до диференціації й ускладнення.

По-друге, зміст і форма вираження молодіжної правової субкультури визначаються як конкретно-історичними факторами, так і особливостями її правової соціалізації. Остання передбачає набуття знань про право як регулятор суспільних відносин, про власні права і свободи, обов'язки, відповідальність, а також види діяльності, регульовані правом, засвоєння правових цінностей, формування ставлення до права загалом, до вимог конкретних норм права, державно-правових інститутів та їх діяльності тощо. Нині збільшення часу на здобуття освіти та професійної підготовки, що відповідає вимогам сучасного суспільства, зумовило зростання тривалості періоду соціалізації. За фізіологічними та психологічними показниками молоді люди рано позбуваються ознак дитинства, а за своїм соціальним статусом вони ще тривалий час не належать до «дорослого» світу. Ознакою правової субкультури молоді є наявність своєрідної колізії між інтересом до права, пов'язаним із можливостями досягти соціального і професійного «дорослішання», виключити вікову дискримінацію, забезпечити рівновагу прав і обов'язків за допомогою правових регуляторів, і критичним, вибірковим осмисленням та сприйняттям правових норм і цінностей. Так, у системі цінностей молоді право позиціонується здебільшого як інструментальна цінність. Особливо значущими правовими цінностями молоді вважає свободу, справедливість, рівність, безпеку.

По-третє, установки на здійснення юридично значущих дій як елемент правової субкультури молоді здебільшого мають прагматичний характер. Молодь як соціальна спільнота є носієм прав людини третього покоління, тобто колективних прав, що належать і окремим особам, і соціальній спільноті загалом, цим правам відповідають певні обов'язки з боку держави. Якраз для реалізації своїх прав, задоволення потреб та інтересів молоді використовує правові регулятори, забезпечені державною охороною та захистом. У такому разі правова поведінка молоді має позитивний зміст (наприклад, утворення та діяльність молодіжних організацій, які репрезентують інтереси найбільш соціально активної частини молоді). Не можна заперечувати схильність частини молоді до негативної, соціально-шкідливої чи навіть протиправної поведінки. Водночас не поділяємо думку Д. О. Єрмоленка, що особистість, яка «проектуються» молодіжною субкультурою, вороже протистоїть будь-яким моральним заборонам та моральним авторитетам, негативно ставиться до правових явищ (Єрмоленко, 2012: 42). Як уявляється, це твердження є не зовсім правильним, оскільки тут акцентується на зовнішніх характеристиках правової поведінки молодих людей – представників окремих різновидів молодіжної субкультури, наприклад, кримінальної. Не схвалюючи приписування молоді статусу групи правового «анархізму» чи «нігілізму», що відхиляє правові норми та цінності, більш достовірними вважаємо висновки О. Є. Проць за результатами соціологічного дослідження «Правова культура сучасної української молоді» (лютий-травень 2011 р.), яка виявила характеристики правової свідомості молоді в Україні як центрального елемента її правової культури: раціональний, емоційний, ціннісно-орієнтаційний і вольовий елементи є доволі сформованими і водночас динамічними та загалом адекватно відображають право та практику його реалізації; наявними є такі деформації як правовий ідеалізм, правовий конформізм, правовий нігілізм. Не підтверджено поширену серед громадськості, у т.ч. наукової, думку про суцільний правовий нігілізм молоді. Виявлено також, що правовий інфантізм не є визначальною рисою правосвідомості молоді (Проць, 2013: 15). Такі висновки варто підтримати, бо саме молодь як група соціального відтворення і розвитку визначає можливість становлення в Україні правової держави і громадянського суспільства. А погляд на молодь як апатичне покоління, орієнтоване виключно на конформізм і нігілізм, по суті, такі перспективи нівелює.

По-четверте, молодіжна правова субкультура характеризується особливим динамізмом, бо сама молодь є найбільш динамічною соціально-демографічною групою, завдяки їй відбуваються еволюційні та революційні зміни як національного, так і глобального масштабу. Правова культура суспільства постійно розвивається, не в останню чергу через субкультуру молоді, що є чинником своєрідного «оживлення» та динамізації, визначення та апробації нових векторів її подальшого руху.

По-п'яте, молодіжна правова субкультура, як і будь-яка інша субкультура, виконує низку функцій. Так, на думку Ю. О. Лисенко, наукові розвідки дають підстави стверджувати існування складних взаємозв'язків у культурній системі суспільства та їхню взаємозумовленість, де субкультури виконують прогресивну функцію, сприяючи культурному розвитку (Лисенко, 2015: 115). Вважаємо за доцільне виокремити найважливіші функції

молодіжної правової субкультури: у загальнокультурному аспекті – це інноваційна функція, тобто формування нових можливостей розвитку багатогранності правової культури суспільства; в особистісному плані особливе значення має правосоціалізуюча функція, тобто сприяння поступовій інтеграції особистості в широкий контекст правового життя суспільства.

Висновки. На основі вищевикладеного цілком логічно дати ствердну відповідь на питання про наявність молодіжної правової субкультури і визначити її як частину правової культури суспільства і самостійний феномен, що є внутрішньо складною та динамічною системою правових нормативів і цінностей, правових орієнтацій і моделей правової поведінки, які формуються у процесі правової соціалізації молоді, забезпечуючи інтеграцію особистості у правове життя та розвиток багатогранності правової культури суспільства загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белавіна Т. І. Деякі аспекти становлення молодіжної політичної субкультури в Україні. Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави. 2001. Вип. 3. С. 156–160.
2. Білецька, 2012 – Білецька О. О. Мовні субкультури сучасної молоді України. Культура народів Причорномор'я. 2012. № 225. С. 157–162.
3. Божок О. І. Феномен субкультури в багатогранності буття культури. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. 2009. Вип. 2. С. 18–21.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 / уклад. і головний ред. В. Т. Бусел. Ірпінь: Перун, 2001. 1440 с.
5. Ермоленко Д. О. Мікро- та мезорівневі фактори, що впливають на формування правової свідомості молоді. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». 2012. № 2(3). С. 38–44.
6. Зражевська Н. Культура і субкультура: стосунки взаємозалежності. Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Культурологія. 2012. Вип. 10. С. 18–28.
7. Іванченко Л. І. Молодіжні субкультури в сучасному світі. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2016. Вип. 20(1). С. 201–210.
8. Кухар В. Теоретико-методологічні аспекти вивчення поняття «субкультура» і його складової «молодіжна субкультура» в українознавчому вимірі. Освіта і управління. 2012. № 1. С. 52–57.
9. Лисенко Ю. О. Взаємодія субкультур у культурі суспільства. Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. Харків, 2015. Вип. 48. С. 109–118.
10. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення 21.06.2018).
11. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 р. № 2998-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення 21.06.2018)
12. Проць О. Є. Правова культура молоді в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2013. 20 с.
13. Радзівський О. В. Основні та другорядні субкультури в Україні. Культура України. 2014. Вип. 46. С. 42–50.
14. Сироватко Н. Молодіжна субкультура в Україні як об'єкт дослідження (погляд етнологіста). Матеріали до української етнології: щорічник: зб. наук. пр. Вип. 10(13). Київ, 2011. С. 279–284.
15. Скаун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 520 с.
16. Слюсаревский Н. Субкультура как объект исследования. Социология: теория, методы, маркетинг. 2002. № 3. С. 117–127
17. Фурман А. В. Литвин А. Субкультура. Психологія і суспільство. 2011. № 3. С. 187–192.
18. Чупахина И. В. Типология субкультур. Культура народів Причорномор'я. 2005. № 68. С. 38–41.

REFERENCES

1. Bielavina T. I. Deiaiki aspekty stanovlennia molodizhnoi politychnoi subkultury v Ukraini [Some aspects of the youth political subculture in Ukraine]. Problemy politychnoi psykholohii ta yii rol u stanovlenni hromadianyna Ukrainskoi derzhavy. Kyiv, 2001. Vyp. 3. S. 156–160.

2. Biletska O. O. Movni subkultury suchasnoi molodi Ukrainy [Language subcultures of the contemporary Ukrainian youth]. *Kultura narodov Prychernomoria*. 2012. № 225. S. 157–162.
3. Bozhok O. I. Fenomen subkultury v bahatozhannosti buttia kultury [The subculture as a phenomenon of the variety of the culture's existence]. *Visnyk NTUU «KPI». Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika*. 2009. Vyp. 2. S. 18–21.
4. Velykyi tlmachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [The comprehensive dictionary of the contemporary Ukrainian language]: 170 000 / uklad. i holovnyired. V. T. Busel. Irpin: Perun, 2001. 1440 s.
5. Iermolenko D. O. Mikro- ta mezorivnevi faktory, shcho vplyvaiut na formuvannia pravovoisvidomosti molodi [Micro- and mezo-factors influencing the formation of the legal consciousness of youth]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriia «Iurydychninauky»*. 2012. № 2(3). S. 38–44.
6. Zrazhevska N. Kultura i subkultura: stosunky vzaiemozalezhnosti [Culture and subculture: relations of interdependence]. *Naukovizapysky [Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»]*. Ser.: *Kulturolohiia*. 2012. Vyp. 10. S. 18–28.
7. Ivanchenko L. I. Molodizhni subkultury v suchasnomu sviti [Youth subcultures in the contemporary world]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*. 2016. Vyp. 20(1). S. 201–210.
8. Kukhar V. Teoretyko-metodolohichni aspekty vyvchennia poniattia «subkultura» i yoho skladovoi «molodizhna subkultura» v ukrainoznavchomu vymiri [Theoretical-methodological aspects of studying of the notion «subculture» and its component «youth subculture» in the dimention of Ukrainian Studies]. *Osvita i upravlinnia*. 2012. № 1. S. 52–57.
9. Lysenko Yu. O. Vzaiemodiiia subkultur u kulturi suspilstva [The interaction of subcultures in the culture of a society] *Pedahohika ta psykholohiia: zb. nauk. prats. Kharkiv*, 2015. Vyp. 48. S. 109–118.
10. Pro kulturu: Zakon Ukrainy vid 14.12.2010 № 2778-VI. URL [On Culture: the Law of Ukraine]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (data zvernennia 21.06.2018).
11. Pro spryannia sotsialnomu stanovlenniu ta rozvytku molodi v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 05.02.1993 № 2998-XII. [On promotion of social establishment and development of youth in Ukraine: the Law of Ukraine]: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (data zvernennia 21.06.2018).
12. Prots O. Ye. Pravova kultura molodi v Ukraini: zahalnoteoretychne doslidzhennia [Legal culture of youth in Ukraine: a research into its general theory]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Odesa, 2013. 20 s.
13. Radziievskiy O. V. Osnovni ta druhoriadni subkultury v Ukraini [Basic and secondary subcultures in Ukraine]. *Kultura Ukrainy*. 2014. Vyp. 46. S. 42–50.
14. Syrovatko N. Molodizhna subkultura v Ukraini yak obiekt doslidzhennia (pohliadetnoloha) [Youth subculture in Ukraine as a research object (an ethnologist's view)]. *Materialy do ukrainskoi etnologii: shchorichnyk: zb. nauk. pr. Vyp. 10(13)*. Kyiv, 2011. S. 279–284.
15. Skakun O. F. Teoriia prava i derzhavy [Theory of state and law. Handbook] pidruchnyk. Kyiv: Alerta; KNT; TsUL, 2009. 520 s.
16. Sliusarevskiy N. Subkultura kak obekt yssledovanyia [Subculture as a research object] (in Russian). *Sotsyolohiia: teoriia, metodu, marketynh*. 2002. № 3. S. 117–127
17. Furman A. V. Lytvyn A. Subkultura [Subculture]. *Psykholohiia i suspilstvo*. 2011. № 3. S. 187–192.
18. Chupakhyna Y. V. Typolohiia subkultur [Typology of subcultures]. *Kultura narodov Prychernomoria*. 2005. № 68. S. 38–41.